

La dualitat glocalitzadora de l'esport contemporani*

MANUEL GARCÍA FERRANDO

Catedràtic de Sociologia

Universitat de València

garferra@uv.es

Resum

En aquest treball es fa un balanç del debat actual, en l'àmbit de la sociologia de l'esport, sobre globalització i esport, i s'argumenta que l'avenç mundial de l'esport en aquests començaments del segle XXI, s'entén millor en termes del fenomen de la glocalització, és a dir, com un procés mitjançant el qual les demandes i forces globals es conformen o adapten a les condicions locals (Robertson), tot contribuint així a la producció de "localitat" i "comunitat", i a l'emergència d'identitats nacionals. Els Jocs Olímpics de Barcelona 92, el Campionat de Futbol Euro 93, i el Campionat del Món de Futbol Corea-Japó 2002, es presenten com a exemples del caràcter dual i paradoxal de l'esport contemporani en la seva capacitat de reforçament d'identitats locals - nacionals, mentre fomenta creixentment megaesdeveniments d'abast mundial.

Paraules clau

Globalització; Glocalització; Mundialització; Megaesdeveniments esportius; Identitats locals-nacionals.

Abstract

The Glocalising Duality of Contemporary Sport

This paper assesses the current debate, in the sphere of the sociology of sport, on globalisation and sport, arguing that the advance of world sport now at the beginning of the 21st century is better understood in terms of the phenomenon of glocalisation, that is, as a process by which global demands and forces conform or adapt to local conditions (Robertson), contributing in this way to the production of "township" and "community", and to the emergence of national identities. The Olympic Games of Barcelona 1991, the European Football Championship 1993 and the World Cup Football Championship Korea-Japan 2002 are presented as examples of the dual and paradoxical character of contemporary sport in its capacity of reinforcing local-national identities, while increasingly promoting world-wide mega-events.

Key words

Globalisation; Glocalisation, Mondialisation, Sports mega-events, Local-national identities.

La ressonància global de l'esport

Com a metàfora de l'avenç de la globalització, l'esport, i especialment les manifestacions espectaculars dels megaesdeveniments esportius, apareixen, cada vegada més sovint, en els mitjans de comunicació i en els discursos polítics convencionals (Horne i Manzenreiter, 2006). I és que si s'utilitza el terme globalització o el seu equivalent mundialització en el seu sentit mitològic (Ferguson, 1992), és a dir, com una cosa que es refereix a fenòmens de gran escala de naturalesa culturalment homogeneïtzadora, es pot afirmar que l'esport, en les seves formes variades i organitzacions, prodiga globalització o mundialització per tot arreu: en el nombre de

practicants i espectadors, en el d'equips nacionals que participen en els Jocs Olímpics i en els campionats del món dels esports més populars, com ara l'atletisme o el futbol, en les xifres de negoci que mobilitzen les indústries d'equipament i materials esportius o les activitats de patrocini i publicitat, o en el nombre de practicants que realitzen activitats físicoesportives com a aventura, entreteniment o salut (Cagigal, 1981; García Ferrando, 2003).

L'esport, al llarg del segle XX i en aquests començaments del segle XXI, s'ha anat consolidant com un fenomen social que, en les seves diverses manifestacions d'esport-competició i esport-espectacle, esport-salut,

* Els temes que es tracten en aquest treball han estat estudiats prèviament a dos articles amb els títols de Mundialització i esport professional (García Ferrando, 2003) i Globalització i esport: paradoxes de la glocalització (García Ferrando, 2005).

La globalització no és un procés superador del local. Els castellers, torres humanes típiques de Catalunya, en són un bon exemple. (Foto: <http://www.flickr.com/photos/onsortir/3231545897/>)

esport-entreteniment, esport-lleure, esport-moda o estil de vida, esport-consum, esport de risc, i un llarg etcètera de manifestacions esportives (García Ferrando i Lagardera, 2002), ha aconseguit endinsar-se en el teixit social de les societats europees en primer lloc, per fer-ho posteriorment i progressivament a tots els països del món pràcticament. En aquest llarg procés, s'han anat conformant actituds, hàbits, pràctiques i institucions socials que han apropiat la cultura esportiva a grans masses de la població mundial, tot convertint d'aquesta manera l'esport en un dels grans protagonistes mediàtics de les societats contemporànies (García Ferrando, 2001).

Encara que no hi ha cap dubte que l'àmplia difusió de l'esport i de les institucions que l'acompanyen, ressona amb força a pràcticament tot el món (Maguire, 1999), el caràcter precís de les implicacions de la seva difusió global no és tan obvi. I això és així tant per la diversitat de les formes culturals que adopta l'esport, com per l'àmplia diversitat de significats del mateix concepte de globalització.

Per això no és estrany que des de fa uns quants anys, un nombre creixent de sociòlegs de l'esport hagin co-

mençat a qüestionar que les grans manifestacions mediàtiques de l'esport d'una banda i, d'una altra, les diverses formes que tenen les poblacions, considerades localment o nacionalment, de relacionar-se amb el propi esport i de conformar cultures esportives amb significat local o nacional propis, siguin un exemple de mundialització o globalització (Cheng, 2003; Donnelly, 1996; Greenfeld, 1992; Maguire, 1993; Roche, 2000; Silk, 1999). Fins i tot s'ha arribat a considerar que la pròpia evolució de l'esport al món contemporani és, més aviat, una negació del projecte de globalització o mundialització en el seu sentit més ple (Rowe, 2003).

Amb diversos matisos, els autors anteriors argumenten el seu qüestionament del caràcter globalitzador de l'esport basant-se en el paper que exerceix l'esport, cada vegada amb més intensitat, en la construcció de les identitats politiconacionals pràcticament a tot el món. També se sol assenyalar la paradoxa que la competició olímpica, símbol del gigantisme globalitzador de l'esport, estigui intensificant, des dels seus inicis a finals del segle XIX, el patriotisme de les nacions participants, cosa que no impedeix, tanmateix, el reforçament de l'internacionalisme que acompanya l'extensió del moviment olímpic (Mandell, 1971).

En aquest treball es fa un balanç del debat actual sobre globalització i esport, i s'argumenta que l'avenç mundial de l'esport en les societats postmodernes s'entén millor en termes del fenomen de *glocalització*, i del propi caràcter essencialment paradoxal que caracteritza, des dels seus inicis, el desenvolupament de l'esport com a fenomen de masses.

L'esport com a paradigma de la glocalització

El rebuig que es produeix entre els sociòlegs més crítics a la tesi que l'esport sigui un dels exemples més obvis dels processos globalitzadors, es fonamenta, bàsicament, en l'evidència empírica acumulada en les últimes dècades en estudiar els processos socials que condueixen al fet que equips esportius d'àmbit nacional, regional o local, esdevinguin mecanismes adaptatius que substitueixen els símbols deteriorats tradicionals que han estat, durant molts segles, fonts inqüestionables d'identitat social. Un cop que l'esport s'ha convertit d'aquesta manera, com diria Salvador Giner, en una profana religió civil (Giner, 1987), sembla difícil continuar utilitzant l'argument de l'esport com un exemple d'avenç dels processos de mundialització.

Però aquest rebuig, parteix d'una concepció mitològica i esbiaixada sobre el significat que s'ha d'atribuir a la veritable idea de mundialització o globalització. Perquè si es delimita amb més precisió el mateix camp del global, com proposa Robertson (2000), i es reconeix com fa Salvador Giner (1997), que la mundialització és un vast procés històric que està fent que el món comenci a ser un i divers alhora, es podrà acceptar que la globalització no és un procés superador del local, i que el local no és una oposició o resistència a l'hegemonícamment mundial o global.

Més aviat al contrari, el que passa realment és que el cosmopolita no pot donar-se sense el local, i que l'emergència de totes les identitats nacionals, que seria la forma més comuna i excel·lent de particularisme en el món modern, s'ha produït com a part d'un procés essencialment universal. Per això insisteix Robertson (1992) que la globalització ha implicat la reconstrucció, i en cert sentit la producció de "localitat" i "comunitat", per la qual cosa el local pot ser considerat com un aspecte de la mundialització o globalització, perquè aquesta presuposa la simultaneïtat i la interpretació del que convencionalment s'anomena el global i el local. En aquest sentit, la *glocalització*, com a procés mitjançant el qual les demandes i forces globals es conformen o adapten a les condicions locals, és un concepte intercanviable amb el de globalització amb la qual cosa, si s'utilitzés més sovint el terme *glocalització* es podria evitar l'ús abusiu i tòpic que es fa del terme, ja polisèmic, de globalització, tot respectant en el seu sentit més precís, el terme de mundialització.

Si entenem d'aquesta manera la idea de cultura global com si estigués constituïda per la progressiva interconnexió de moltes cultures locals, grans o petites, com proposa Robertson (2000), es pot considerar igualment l'esport global com la interconnexió de molts esports locals, interconnexió que, evidentment, no presuposa l'homogeneïtzació de totes les formes i manifestacions de l'esport.

El que passa en realitat és que les unitats locals, en el nostre cas les formes en les quals operen els esports locals, es troben construïdes en gran mesura en termes d'accions i processos extra-unitat, com suggereix Robertson. En altres paraules, les lligues i campionats dels esports amb més implantació universal, igual com l'estructuració dels equips esportius, les formes de patrocini i finançament que els sostenen i la més o menys lliure circulació internacional d'esportistes professionals o d'elit, tot plegat es refereix a dinàmiques globals crei-

xents. Els mecanismes identitaris que condueixen els equips esportius nacionals o locals a ser representants privilegiats encara que vicaris de la nació o de la localitat –regional, de la ciutat o d'un altre àmbit– són molt similars arreu del món.

L'esport contemporani ha seguit ritmes semblants en l'estandardització de l'espai-temps els quals han conduït la societat en general a assolir els actuals nivells de globalitat o mundialització, perquè no debades l'esport és un producte genuí de la primera revolució industrial i urbana (García Ferrando, 1990). Les principals federacions esportives internacionals es van crear entre finals del segle XIX i principis del segle XX, i molt aviat van començar a organitzar concursos, lligues i campionats que vinculaven els equips o seleccions esportives locals (o nacionals) sobre una base internacional o ecumènica. En aquest últim sentit, els Jocs Olímpics, des de la seva refundació pel baró Pierre de Coubertin en l'última dècada del segle XIX, s'han configurat com un dels esdeveniments internacionals o transculturals que, igual com les Exposicions Internacionals que es van crear també en aquest període, i que en alguns casos coincideixen a la mateixa ciutat, "celebren les diferències i busquen el comú dins de l'estructura d'una cultura emergent per relacionar, d'aquesta manera, el particular i l'universal" (Robertson, 2000, pàg. 231).

Com a exemples de les formes en les quals la mundialització o la globalització de l'esport segueix dues tendències només aparentment oposades, l'homogeneïtzació i l'heterogeneïtzació, és a dir, la *glocalització* en resum, s'estudien en aquest treball els casos dels Jocs Olímpics de Barcelona 92, el Campionat Europeu de Futbol Anglaterra 96 i el Campionat del Món de Futbol Corea-Japó 2002. En aquests tres casos apareix amb tota nitidesa la paradoxa *glocalitzadora* de l'esport, un fenomen social cada vegada més influït per les tendències globalitzadores en les societats modernes, mentre no deixa de reforçar la seva doble funció d'articular, en els àmbits locals-nacionals, la identitat personal i la identitat col·lectiva (Giddens, 1995).

Els Jocs de Barcelona 92 i el reforçament de nacionalismes incloents

La preparació i el desenvolupament dels Jocs Olímpics de Barcelona de 1992 i l'impacte que van

Els Jocs Olímpics de Barcelona 92 han esdevingut un exemple excel·lent de la influència de l'olimpisme en el reforçament simultani de dues identitats nacionals. (Foto: Fundació Barcelona Olímpica)

tenir segons l'opinió pública espanyola, representen un clar exemple del caràcter glocalitzador d'un mega-esdeveniment esportiu com ho és la celebració d'uns Jocs Olímpics d'Estiu. Igualment, proporcionen una excel·lent oportunitat per conèixer millor la dinàmica de la identitat nacional espanyola i dels processos d'integració nacional, en el marc dels interessos nacionals que van sorgir entre el centre i la perifèria entorn dels Jocs.

Encara que els Jocs de Barcelona no eren els primers que se celebraven en un país en el qual hi havia prèviament un conflicte de caràcter nacionalista, s'han convertit tanmateix en un excel·lent exemple de la influència de l'olimpisme en el reforçament simultani de dues identitats nacionals que coexisteixen en un mateix Estat en un marc de conflicte potencial. Aquesta polarització en termes nacionalistes de dues identitats enfrontades es va mantenir bastant limitada tant en el llarg període de preparació dels Jocs, com en els curts però intensos dies de celebració d'aquests, gràcies al predomini d'una identitat nacional dual i incloent davant d'identitats úniques i excloents en el conjunt de les Comunitats Autònomes que formen Espanya, inclosa Catalunya (García Ferrando, López Aranguren i Beltrán, 1994). En conseqüència, els Jocs Olímpics no només van polaritzar les relacions entre Catalunya i Espanya, sinó que també van servir per reconciliar els seus antagonismes, tot mantenint així un equilibri de poder fràgil i delicat a l'Espanya de les Autonomies (CIS, 1992).

L'anàlisi dels resultats d'una enquesta duta a terme pel Centre d'Investigacions Sociològiques poc després de la celebració dels Jocs, permet d'avaluar els esdeveniments que van conduir, separatament i simultània,

a reforçar la identitat espanyola i la identitat catalana, mentre alguns d'ells van posar en evidència que la tensió existent entre Espanya i Catalunya continua vigent i amb això, el perill que les dues identitats duals, l'espanyola i la catalana, es fragmentin, amb el consegüent perill de polarització de totes dues identitats en un context menys favorable que el dels Jocs Olímpics de 1992 (Hargreaves i García Ferrando, 1997, pàg. 86).

En un context d'opinió pública previ a la celebració dels Jocs en el qual predominava la idea que Barcelona i Catalunya serien les més beneficiades, mentre que la resta d'Espanya notaria menys l'impacte dels Jocs (García Ferrando, 1990), el notable èxit organitzacional que van tenir posteriorment els Jocs, la gran actuació de l'equip espanyol, igual com l'absència de conflictes durant la seva celebració, van contribuir a fer que els Jocs fossin posteriorment percebuts de forma molt favorable tant a Catalunya com a la resta d'Espanya.

A la creació d'aquesta opinió favorable va contribuir notablement el paper exercit pel Rei i la resta de la família reial durant la celebració dels Jocs. Una majoria àmplia del 88% dels entrevistats, tant a Catalunya com a la resta d'Espanya, va avaluar molt favorablement l'actuació de la família reial, perquè com que la monarquia era el símbol més important de la unitat i la integritat de l'Estat espanyol, els Jocs, en aquest sentit, van contribuir a reforçar la identitat nacional espanyola (García Ferrando i Hargreaves, 2001, pàg. 79).

La percepció de l'èxit organitzacional dels Jocs va ser molt favorable a tota Espanya, encara que de manera especial a Catalunya. El 94% dels catalans i el 85% de la resta dels espanyols van considerar que els Jocs van tenir un clar èxit organitzacional, la qual cosa indica un elevat sentit de l'orgull local. Es tracta d'una percepció favorable que superava les expectatives que s'havien creat durant l'organització dels Jocs. El 79% de catalans i el 65% de la resta d'espanyols van reconèixer que els resultats dels Jocs van ser millors del que esperaven, cosa que posa de manifest que era infundada la por que els Jocs s'espatllessin per una pobra organització o que s'interrompessin a causa de les hostilitats nacionalistes o el terrorisme (Hargreaves i García Ferrando, *op. cit.*, pp. 75 i ss.).

El consens va ser també ampli en el reconeixement que tant Espanya com Catalunya havien projectat una imatge favorable a l'estranger, en termes d'eficiència, seguretat i modernitat. Aproximadament el 80% dels dos públics van avaluar en termes positius la imatge es-

mentada, la qual cosa revela potser una autoconfiança descoberta de nou sobre el fet que Espanya és un país modern que pot ocupar un lloc digne al costat de la resta de països avançats.

En l'avaluació del nivell d'esforç fet per les institucions públiques per aconseguir l'èxit dels Jocs, la contribució econòmica a la seva organització i de quina forma els Jocs van reforçar les imatges públiques de les institucions referides, és a dir, quan es va demanar als enquestats fer uns judicis polítics més explícits, les diferències es van fer més pronunciades i el consens menys ferm. Així, els enquestats de la resta d'Espanya no veuen gaire diferència en els esforços fets pels tres Governos, el central, el català i el municipal, mentre que a Catalunya es va valorar de forma més positiva el paper dels governs autonòmic i municipal, en detriment de l'esforç realitzat pel govern central. Els mitjans de comunicació catalans van realçar constantment els esforços locals en detriment de la contribució del govern central, que en certa manera va ser deixada de banda, mentre que en els mitjans de comunicació de Madrid es va oferir una imatge més equilibrada, sense destacar especialment els esforços del govern central.

Però el tema que ha produït la màxima polarització i que apunta cap a una continuació del problema de la integració nacional a Espanya, és el referent a l'ús de símbols catalans en els Jocs, com ara l'ús del català com una de les llengües oficials i la utilització de la bandera catalana i de l'himne nacional, cosa que significava de fet la concessió, en el protocol dels Jocs, del mateix estatus als símbols catalans que als símbols nacionals espanyols. En aquest sentit, l'avaluació que realitzen catalans i la resta dels espanyols sobre la catalanització dels Jocs és ben diferent, la qual cosa dona continuïtat al precari acord al qual van arribar les autoritats dels tres nivells de govern després d'una lluita prolongada en la qual els nacionalistes catalans van apostar bastant fort.

En efecte, mentre que en l'esmentat estudi del CIS (1992) més del 80% dels catalans són de l'opinió que l'ús del català com a llengua oficial i la col·locació de la bandera catalana al costat de l'espanyola va estar molt ben fet, només una mica més del 20% de la resta dels espanyols és d'aquesta opinió, mentre que assoleix el 40% entre aquests últims l'opinió contrària, és a dir, que va estar malament o molt malament que es consentís la catalanització dels Jocs. Per tot plegat, no sorprèn gens que a Catalunya com a la resta d'Espanya l'opinió pública es trobi dividida en informes gairebé

iguals entre els que consideren que els Jocs van contribuir a millorar les actituds cap a Catalunya a la resta d'Espanya i també a enfortir els llaços que uneixen les dues parts, i els que opinen que aquesta contribució va ser escassa o nul·la (Hargreaves i García Ferrando, *op. cit.*, pàg. 80).

D'aquesta manera, es constata que un fenomen aparentment globalitzador com ho és la celebració d'uns Jocs Olímpics, pot contribuir simultàniament a reforçar la imatge internacional tant del país com de la ciutat que els acull, sense deixar de tenir, tanmateix, una forta influència en el precari equilibri identitari local-nacional entre centre i perifèria. A més a més, els Jocs de Barcelona 92 subministren també un exemple que contradia la visió estereotipada d'una cultura occidental, sobretot americana, que inunda amb els seus missatges el món sencer. Però, com assenyala Robertson (2000, pp. 20 i ss.), l'única evidència empírica de la qual es disposa posa de manifest que fins i tot els missatges culturals que provenen directament dels Estats Units (CNN, Hollywood) són rebuts i interpretats de manera diferenciada; és a dir, els grups "locals" "absorbeixen" la comunicació del "centre" de formes molt diverses. Doncs bé, en aquest sentit, la investigació realitzada sobre la retransmissió de la cerimònia d'obertura dels Jocs de Barcelona 92 a 23 països dels cinc continents, va posar de relleu que encara que tots els països van rebre el mateix senyal emès pel canal olímpic, cada un d'ells va realitzar-ne la pròpia selecció i interpretació (Moragas *et al.*, 1995).

El Campionat de Futbol EURO 96 i la precària identitat europea

La celebració del Campionat Europeu de Futbol l'estiu de 1996 a Anglaterra, va oferir una altra oportunitat per observar les relacions que s'estableixen entre esport i identitat nacional, quan l'àmbit de la competició esportiva és una entitat territorial que d'una banda és transnacional, però que d'una altra es troba en procés de construcció d'una nova unitat identitària, Europa.

Els sociòlegs anglesos Joseph Maguire i Emma K. Poulton (1999) van portar a terme una detallada anàlisi de contingut de la cobertura que va oferir la premsa anglesa durant la celebració d'aquesta competició futbolística i, com veurem tot seguit, ofereix uns resultats que posen de manifest, un cop més, la insoluble paradoxa, ara com ara, que ofereix la convocatòria de competi-

La final del Campionat d'Europa de Futbol 1996, disputada entre Anglaterra i Alemanya, va provocar una autèntica inundació de titulars i comentaris patrioters i xenòfobs. (Foto: <http://www.sxc.hu/photo/561977>)

cions esportives de caràcter internacional que fomenten, pel simple fet de la seva celebració, l'internacionalisme, alhora que reforcen les identitats nacionals dels equips participants. Un reforçament nacionalista que promou l'aparició de forces socials i polítiques de signe contrari al de l'avenç de l'esperit de solidaritat internacionalista en particular, i dels processos de globalització en general.

L'anàlisi de contingut es va adreçar preferentment a estudiar l'aparició i la presència d'estereotips i símbols nacionals, el llenguatge narcisista, la identitat nacional i l'ús de pronoms personals, la referència a tradicions inventades i a nostàlgies de temps històrics passats en idèntic sentit general que la idea de la invenció de la tradició d'Hobsbawn i Ranger (1983), igual com la seva "imaginació", com suggereix Anderson (1983), i assumptes relacionats amb la construcció política d'una identitat europea.

Com a breu i significativa mostra de l'ambient que va envoltar aquests campionats, es poden citar els titulars de premsa que van glossar el partit Anglaterra-Escòcia, el d'Espanya - Anglaterra i la final que va enfrontar als equips d'Alemanya i Anglaterra.

El partit Anglaterra - Escòcia va obrir la sèrie de titulars manifestament nacionalistes. El popular tabloide *Sun* es va referir al dia previ al partit com el de "la batalla d'Anglaterra", i el *Daily Mirror* anunciava que l'"exèrcit escocès havia envaït Londres". Pràcticament a tots els diaris es van fer referències als jugadors en paral·lel als dos bàndols històrics, a Lionhearts i a Bravehearts, que s'havien enfrontat en diverses batalles abans que els anglesos annexionessin Escòcia al Regne Unit. Després del triomf de l'equip anglès, van aparèixer repetits comentaris triomfalistes i nacionalistes: "el vell enemic ha estat derrotat", "va haver-n'hi prou amb

60 segons per destrossar-los", "foren passats per l'espasa", "la derrota dels clans".

La xenofòbia va fer aparició en els prolegòmens del partit contra Espanya. "Drake diu que enfonsarà els Señores" titulava el *Sun*, mentre que *The Times* declarava que el partit "seria l'enfrontament més important entre els dos països des del 1588". El *Daily Mirror* recordava una de les "deu coses desagradables que Espanya ha donat a Europa, com la sífilis," i després de la victòria anglesa van abundar les bromes amb titulars com "Adiós Amigos", "Son unos Don Juan", mentre exaltaven la imatge patriòtica d'Anglaterra.

La final, disputada entre Anglaterra i Alemanya, va provocar una autèntica inundació de titulars i comentaris patrioters i xenòfobs: "La guerra del futbol s'ha declarat ara" o "Atenció, Rendició". La derrota de l'equip anglès davant dels alemanys, com era d'esperar, va doldre profundament, i la reacció de la premsa va ser la de tractar de mantenir la dignitat, tot fent ressaltar aspectes positius de l'evident derrota. No és d'estranyar, doncs, que els autors de l'estudi conclouessin que el Campionat Europeu de Futbol va reforçar els sentiments antieuropeus dels anglesos.

Els "vells enemics històrics" van servir de pretext per reforçar les bases de la fràgil identitat anglesa del jo/nosaltres, mentre que el discurs mediàtic va reflectir les preocupacions angleses sobre el declivi nacional, la fragmentació de la Gran Bretanya i la integració europea, i va recórrer diverses vegades a tractar la nostàlgia i l'afirmació i la defensa ètniques. Tots aquests esdeveniments corroboren les penetrants reflexions realitzades per Norbert Elias en la seva anàlisi de la trajectòria seguida per la nació alemanya tot al llarg del segle xx:

Un sorprenent exemple del nostre temps és el que ofereixen les imatges i l'ideal propis de nacions que van ser poderoses en el passat però la superioritat de les quals en relació a d'altres ha declinat... L'esplendor de la seva vida col·lectiva com a nació ha desaparegut; la seva superioritat s'ha perdut irremeiablement. Tanmateix, el somni del seu carisma especial es conserva viu en una diversitat de formes –a través de l'ensenyament de la història, d'edificis venerables, d'obres mestres nacionals dels seus temps d'esplendor, o a través de nous èxits que aparentment confirmen la grandesa del passat... Però la discrepància entre la posició del grup, la real i la imaginada... pot suggerir una estratègia del grup per assolir la imatge fantasiosa de la pròpia grandesa que pot conduir a l'autodestrucció... Els somnis de les nacions són perillous (Elias, 1989/1996, p. xliii).

Uns somnis nacionalistes que la globalització esportiva en lloc de moderar, pot tornar a despertar com una manifestació més de les paradoxes de la globalització.

Les limitacions del futbol global: el Campionat del Món de Corea-Japó 2002

La celebració del Campionat del Món de Futbol de 2002 organitzat conjuntament per Corea i el Japó, subministra un exemple recent de les paradoxes dels megaesdeveniments esportius, en concret de l'esport que més que cap altre pot reclamar la consideració de "joc global" (Giulianotti, 1999), però en el qual la constant referència al nacionalisme en limita granment les pretensions de globalitat.

El sociòleg australià David Rowe va seguir en diversos països les retransmissions dels partits que van tenir lloc durant les setmanes que va durar la competició, i el relat que fa de les seves observacions poden aduir-se com una manifestació rellevant de la paradoxa nacionalista de l'esport global (Rowe, 2003).

El fet que la competició fos organitzada conjuntament per dos països que al llarg del segle xx havien mantingut unes relacions certament conflictives a causa de la colonització a què va ser sotmesa Corea per part del Japó en les primeres dècades del segle xx, un conflicte que només va començar a atenuar-se a partir del restabliment de les relacions diplomàtiques entre tots dos països el 1965, pot aduir-se com a prova del caràcter universalista i pacificador dels Campionats del Món de Futbol (Horne i Manzenreiter, 2002). Igual que també és una manifestació de la penetració del capitalisme transnacional en l'esport d'alta competició el fet del domini de la tríada formada pels Estats Units, la Unió Europea i el Japó en les activitats econòmiques internacionals, atès que de les 16 grans empreses patrocinadores del Campionat, 15 pertanyien a la tríada (sis americanes, dues europees i sis japoneses), mentre que només l'empresa restant era coreana (Horne i Manzenreiter, *op. cit.*).

Però com assenyala Rowe (2003, pàg. 287), es tracta d'elements globalitzadors que només aconsegueixen fer de feble contrapès a l'ultranacionalisme d'aquest tipus de Campionats del Món. És ben cert que si es té en compte que la final del Campionat de Corea 2002 entre les seleccions del Brasil i Alemanya va ser vista per televisió per una audiència estimada de 1.500 milions de telespectadors, col·lectivament exposats als logotips

corporatius de marques comercials globals, com ara Nike, Adidas, Yahoo!, McDonalds, Budweiser, Philips o Fujifilm, sembla evident que l'esport és el més "atent servidor per a tot" de la globalització. Els megaesdeveniments esportius són, en aquest sentit, aparadors d'una cultura global cada vegada més i més ben desenvolupada en la qual "tothom" veu la mateixa cosa per televisió alhora. Aquests megaesdeveniments són, en paraules de Maurice Roche (2000, p.227), importants elements constitutius d'una "economia cultural global en evolució".

Però aquesta evident contribució de l'esport espectacle de masses al projecte de globalització s'enfronta a l'*ethos* esportiu de la competitivitat que dona suport a la nació esportiva (real, legal o imaginada) (Rowe, *op. cit.*, pàg. 285). Un nacionalisme esportiu que pot manifestar-se fins i tot en països els equips dels quals no van ser presents en la fase final del Campionat celebrat a Corea 2002, però en els quals el futbol és un esport popular. Els aficionats holandesos van seguir el Campionat amb interès encara que Holanda no va ser present a Corea, i malgrat la seva superior identificació amb els equips de països participants en els quals juguen habitualment jugadors holandesos, alguns mitjans de comunicació esportius van recollir abundants manifestacions d'identificació negativa referides a equips que els aficionats holandesos no desitjaven que guanyessin, com és el cas dels equips de França i Alemanya, que no deixa de ser una paradoxa de la unitat d'Europa que es podia esperar (Rowe, *op. cit.*, p. 289).

Les expressions espectaculars del nacionalisme de Corea del Sud, amb més de quatre milions d'aficionats coreans celebrant als carrers l'inesperat triomf del seu equip que li va permetre assolir els quarts de final, una autèntica gesta per a un país amb escassa tradició futbolística, poden interpretar-se també en termes funcionalistes com una vàlvula de seguretat de resistència contra la globalització, alhora que actua com a reforçament cultural de les velles estructures i fronteres que es desitgen preservar (Rowe, *op. cit.*, pàg. 291).

Conclusió: el global i el local en l'esport contemporani

En aquest treball hem desenvolupat l'argument que la constant evocació de la nació en l'esport, com a punt d'ancoratge i proclama congregadora de multituds, pot identificar-se i ho ha de fer, com a contra argument

davant les tesis globalitzadores més complaents amb la concepció d'uns processos transformadors a tots els nivells, que condueixen a una cultura global comuna.

Però tal com s'ha pogut comprovar en els exemples analitzats, l'esport és una institució social tan dependent de factors locals-nacionals que fa altament improbable que es pugui configurar algun dia com una institució postnacional. Tanmateix, tampoc no sembla que pugui ser desproveïda substancialment de la seva capacitat "productiva" per promoure diferents formes d'identitat, perquè aquestes són, simultàniament, la font del seu poder efectiu i dels impediments actius al procés de globalització. Però com ja s'ha anat indicant anteriorment, aquesta manera d'entendre la globalització té molt de retòrica i de mitològica, en ser utilitzada com un procés oposat a la localització. Per això, si s'utilitzés el terme glocalització en comptes del de globalització, es tindrien més en compte les dimensions espaciotemporals, la geografia i la història, la qual cosa permetria d'analitzar i d'interpretar millor el món contemporani. En aquest cas l'esport, tal com hem suggerit, continuarà subministrant valuosos exemples per glossar una forma de glocalització amb les paradoxes de la qual es continuarà acolorint la mundialització el segle XXI.

Referències bibliogràfiques

- Anderson, B. (1983). *Imagined Communities*. Londres: Verso.
- Cagigal, J. M. (1981). *¡Oh Deporte! Anatomía de un gigante*. Valladolid: Miñón.
- Chung, H. (2003). Sport Star vs. Rock Star in Globalizing Popular Culture. *International Review for the Sociology of Sport*, 38, pp. 99-108.
- CIS (Centro de Investigaciones Sociológicas) (1992). *Estudio 2018. Barómetro*, Madrid.
- Cohen, R. i P. Kennedy (2000). *Global Sociology*. Nueva York: Palgrave.
- Donnelly, P. (1996). The Local and the Global: Globalization in the Sociology of Sport. *Journal of Sport and Social Issues*, 20, pp. 239-257.
- Elias, N. (1989/1996). *The Germans*. Cambridge: The Polity Press.
- Ferguson, M. (1992). The mythology about globalization. *European Journal of Communication*, 7, pp. 41-59.
- García Ferrando, M. (1990). *Aspectos Sociales del Deporte*. Madrid, Alianza.
- (1990). *Los hábitos deportivos de los españoles*. Madrid, Ministerio de Educación/Consejo Superior de Deportes.
- (2001). Identidad nacional y deporte. A J. Devis (coord.), *La Educación Física, el Deporte y la Salud en el siglo XXI*. Alcoy: Ed. Marfil, pp. 161-180.
- (2003). Mundialización y Deporte profesional. A J. Vidal Beneyto (coord.), *Hacia una sociedad global*. Madrid: Taurus, pp. 625-644.
- (2005). Globalización y Deporte: Paradojas de la Glocalización. A A. Ariño (ed.), *Las Encrucijadas de la Diversidad Cultural*. Madrid: CIS, pp. 453-466.
- García Ferrando, M. i J. Hargreaves (2001). Das Olympische Paradox und Nationalismus: Der Fall der Olympischen Spiele in Barcelona. A K. Heinemann i M. Schubert (coords.), *Sport und Gesellschaften*, Schorndorf, Verlag Hofmann, pp. 63-86.
- García Ferrando, M. i Lagardera, F. (2002). La perspectiva sociológica del deporte. A M. García Ferrando, N. Puig i F. Lagardera, *Sociología del Deporte*. Madrid: Alianza, pp. 11-42.
- García Ferrando, M.; E. López-Aranguren i M. Beltrán (1994). *La conciencia nacional y regional en la España de las Autonomías*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Giddens, A. (1995). *Modernidad e Identidad del Yo*. Barcelona: Península.
- Giner, S. (1987). *Ensayos Civiles*. Barcelona: Península.
- (1997). La Mundialización: Venturas y Desventuras. A I. Wallerstein, *El futuro de la civilización capitalista*. Barcelona: Icaria, pp. 9-15.
- Giulianotti, R. (1999). *Football. A Sociology of the Global Game*. Cambridge: The Polity Press.
- Greenfeld, L. (1992). *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hargreaves, J. i M. García Ferrando (1997). Public opinion, national integration and national identity in Spain: the case of the Barcelona Olympic Games. *Nations and Nationalism*, 3/1, pp. 65-87.
- Hobsbawm, E. i T. Ranger (eds.) (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horne, J. i W. Manzenreiter (2002). *Japan, Korea and the 2002 World Cup*. Londres: Routledge.
- Horne, J. i W. Manzenreiter (2006). An introduction to the sociology of sports mega-events, *Sociological Review*, vol. 54, pp. 1-24.
- Maguire, J. (1993). Globalization, Sport and National Identities: The Empires Strike Back. *Loisir et Société/Society and Leisure*, 16, pp. 293-322.
- Maguire, J. (1999). *Global Sport: Identities, Societies, Civilizations*. Cambridge: The Polity Press.
- Maguire, J. i Poulton, E. K. (1999). European Identity Politics in Euro 96, *International Review for the Sociology of Sport*, 34/1, 17-29.
- Mandell, R. (1971). *The Nazi Olympics*. New York: Macmillan.
- Moragas, M. et al. (1995). *Television in the Olympics*. Londres: John Libbey.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage.
- Robertson, R. (2000). Glocalización: tiempo-espacio y homogeneidad-heterogeneidad, *Zona Abierta*, 92/93, pp. 213-241.
- Roche, M. (2000). *Mega-events and Modernity: Olympics and Expos in the Growth of Global Culture*. Nueva York: Routledge.
- Rowe, D. (2003). Sport and the Repudiation of the global, *International Review for the Sociology of Sport*, 38/3, pp. 281-294.
- Silk, M. (1999). Local/global flows and altered production practices, *International Review for the Sociology of Sport*, 34/2, pp. 113-123.